

LE NÉOLITHIQUE DU NORD-EST DE LA FRANCE ET DES RÉGIONS LIMITROPHES, ACTES DU XIIIe COLLOQUE INTERRÉGIONAL SUR LE NÉOLITHIQUE (Metz, 10, 11 et 12 octobre 1986), [w:] Documents d'archéologie française, nr 41, Paris 1993, 184 ss., liczne ilustracje w tekście.

Prezentowany w tym miejscu tom 41 serii DAF zawiera referaty i komunikaty wygłoszone na konferencji, jaka odbyła się w roku 1986 w Metz, trzynastej z cyklu dorocznych spotkań interregionalnych poświęconych problemom neolitu francuskiego.

Temat konferencji – „Neolit Francji północno-wschodniej i regionów pogranicznych” – określił w sposób oczywisty problematykę wystąpień. Jak można się jednak przekonać w trakcie lektury, został on przez autorów potraktowany raczej jako inspiracja i punkt wyjścia dla ich rozważań, nie zaś jako sztywny i rygorystycznie obowiązujący schemat. Nie oznacza to jednak ani niepotrzebnego rozproszenia (mimo szerokiego wachlarza poruszanych zagadnień), ani też oderwania od zasadniczego kierunku refleksji.

Tom otwiera krótkie *Wprowadzenie* M. Willaume, wyjaśniające przyczyny wyboru tematu konferencji i jej umiejscowienia w nieco zaniedbywanej archeologicznie Lotaryngii, faworyzującego problematykę „pogranicza”, zarówno w sensie administracyjnym, w odniesieniu do współczesności (co potwierdzone zostało udziałem badaczy z Francji, Belgii, Niemiec i Luksemburga), jak i w sensie kulturowym (dla młodszej epoki kamienia), a także powody znacznego, bo aż siedmioletniego, opóźnienia w wydaniu materiałów.

Wśród 16 zamieszczonych prac ponad połowę stanowią artykuły poświęcone sytuacji kulturowej w następujących regionach: w Lotaryngii, okolicach Liège, Basenie Paryskim, a także w Alzacji, w rejonie środkowej Mozeli, górnej Nadrenii oraz Belgii, w kręgu kultury ceramiki wstęgowej rytej (KCWR) i kultury michelsberskiej (KM). Omówione zostały: pochodzenie i zasięg poszczególnych grup kulturowych bądź terytorialnych, ich wzajemne związki, chronologia relatywna, kierunki wpływów odtwarzane na podstawie analizy materiałów archeologicznych.

Interesujące, a zarazem niezwykle ważne, jest zestawienie dwóch obszernych wystąpień otwierających tę grupę referatów. Zaprezentowane są w nich – pod wspólnym tytułem *Relations sud-nord en Europe occidentale au Néolithique ancien* – dwa przeciwstawne (geograficznie) spojrzenia: Julii Roussot-Larroque – „zachodnie” i dwóch badaczy belgijskich: Paula-L. van Berga i Daniela Cahena – spojrzenie „północne”. Ta odmienna optyka nie doprowadziła jednak do rozbieżności wniosków; przeciwnie, są one zasadniczo zbliżone. Punktem wyjścia dla autorów jest „klasyczny” dwudzielny schemat neolityzacji Europy Zachodniej, z podziałem na strefę południową – nadśródziemnomorską, zdominowaną przez kultury z ceramiką typu *Cardium*, oraz na strefę północną, pozostającą w zasięgu naddunajskich kultur wstęgowych; brak znalezisk wczesnoneolitycznych w środkowej Francji stanowił przez dłuższy czas argument na rzecz izolacji wzajemnej obu stref. Tymczasem odkrycia ostatnich lat ukazują, zdaniem wszystkich autorów, większą złożoność sytuacji. Świadczy o niej obecność grup z ceramiką typu *Cardium* również na zachodnim, atlantyckim wybrzeżu aż po Loarę oraz w środkowo-zachodniej części Francji, brak wyłączności ich występowania w strefie nadśródziemnomorskiej, wreszcie – pojawienie się znalezisk nie mieszczących się w żadnej z obu grup: „kardialnej” lub „wstęgowej” w środkowej i środkowo-północnej części Francji (grupy: Roucadour

i La Hoguette). Możliwe jest nawet, zdaniem J. Roussot-Larroque, odwrócenie dotychczasowego schematu chronologiczno-genetycznego, a także – jak wskazują badacze belgijscy – śledzenie wyraźnych oddziaływań z południa w większości grup kulturowych, zarówno wstęgowych jak i innych, w północno-zachodniej części Francji. Podkreślana jest też – i to bardzo wyraźnie – rola miejscowego podłoża w procesie neolityzacji, co oznacza odejście od koncepcji wyłącznie allochtonicznych.

Tematyka pozostałych artykułów jest bardzo różnorodna. Dotyczą one wybranych zagadnień (architektura, surowce kamienne) bądź grup znalezisk (spatule i statuetki, „narzędzia” w kształcie kopyta szewskiego, zwierzęce szczątki kostne) albo poszczególnych stanowisk archeologicznych (Villeneuve-Saint-Germain, Vandieres). Dla wielu autorów zagadnienia szczegółowe stanowią punkt wyjścia do bardziej ogólnych rozważań.

W interesującej pracy *Contribution à l'élaboration d'une problématique des matières premières pour le Néolithique récent dans le Bassin parisien* (s. 100–104), M. Plateaux przedstawia niektóre aspekty badań nad surowcami kamiennymi w odniesieniu do późnoneolitycznych społeczności z Basenu Paryskiego. Rozpatruje konkretne możliwości zaopatrywania się przez nie w surowce, a porównując strategię pozyskiwania surowców w poszczególnych grupach kulturowych formułuje wnioski odnośnie do stopnia opanowania przez ludność owych grup środowiska naturalnego. Całość tych krótkich, ale bardzo ciekawych rozważań i podsumowująca je schemat (s. 103) były pomyślane jako punkt wyjścia do dalszych badań nad surowcami kamiennymi; w ich realizacji przeszkodziła śmierć Autora.

Obszerny referat A. Coudart *De l'usage de l'architecture domestique et de l'anthropologie sociale dans l'approche des sociétés néolithiques: l'exemple du Néolithique danubien* (s. 114–135), mający za punkt wyjścia architekturę domostw wczesnoneolitycznych kręgu naddunajskiego, przedstawioną tu krótko i zwięźle, a jednocześnie wyczerpująco, poświęcony jest analizie społeczności tego kręgu w kategoriach antropologii społecznej. Autorka rozważa funkcję i znaczenie domostwa, szeroko omawia kwestię zróżnicowania indywidualnego statusu poszczególnych członków w egalitarnych społecznościach kręgu naddunajskiego. Uwagi na temat szczegółów organizacji rodowej i społecznych reguł osiedlania się, obowiązujących – jej zdaniem – w społecznościach tego kręgu, zamykają to interesujące i bogate w treści opracowanie.

Na baczną uwagę zasługuje artykuł J.-P. Farruggii *Archéologie et logique d'une périphérisation: le coin perforé néolithique en pierre* (s. 136–144). Autor, wychodząc od dobrze datowanych znalezisk tzw. „narzędzi” w kształcie kopyta szewskiego w kręgu kultur naddunajskich, buduje ich sekwencję chronologiczno-typologiczną, porównawczo dla rejonu Wormacji i Strasburga. Dalszym przedmiotem jego zainteresowania jest, wspomniana w tytule, logika zjawisk „peryferyzacji”: analiza znalezisk i ich kontekstu doprowadza, zdaniem autora, do odrzucenia hipotezy o szybkiej i nie uświadamianej przez społeczności wczesnoneolityczne dyfuzji przedmiotów i rytuałów (np. pogrzebowych), i przyjęcia tezy o ich powolnym i „świadomym” rozchodzeniu się. Porównanie dwóch rejonów: Wormacji i Strasburga umożliwia określenie ich jako rejonów „progresywnych” i „receptywnych”. Kwalifikacja ta nie posiada waloru uniwersalnego i jest zależna od rodzaju analizowanych zjawisk: poszczególne rodzaje przedmiotów, podobnie jak zwyczaje, mają bowiem – zdaniem autora – swe własne tempo i kierunki rozchodzenia się oraz ewolucji. Pojęcie peryferii ma tu sens podwójny, odnosząc się bądź do centrum kultur naddunajskich w Europie południowo-wschodniej, bądź też do lokalnych centrów dyfuzji w Europie zachodniej.

Jak wynika z powyższej prezentacji, pojęcie „rejonów pograniczne” rozumiane jest przez autorów poszczególnych artykułów bardzo szeroko: w sensie czasowym i przestrzennym, kulturowym i administracyjnym. Stało się to podstawą powstania interesującego i bogatego w treści tomu, wykraczającego poza konwencjonalne ramy problematyki ściśle archeologicznej, który zasługuje na baczną uwagę osób zajmujących się zagadnieniami neolitu europejskiego. Umieszczenie konferencji w Lotaryngii, dające interesującą perspektywę dla obserwacji wielu zjawisk, nie zawężyło poruszanej problematyki do zagadnień o partykularnym, lokalnym znaczeniu. Podkreślić trzeba staranność wydania tomu (liczne ilustracje, obecność potrójnych

